

บทบาทของผ้าทอในพิธีกรรมกินแขก-กุนตายของคนไทในลุ่มน้ำโขง

พรรณวดี ศรีขาว¹ ภัทรลดา ทองเภาว¹ แลนต้า เกตุคำ² และ ไอลดา ทิพย์เสนา³

¹สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

²คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสรวงนนะเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

³นักวิจัยอิสระ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของผ้าทอในพิธีกรรมการแต่งงาน และพิธีกรรมหลังความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อาศัยอยู่ลุ่มแม่น้ำโขง 3 ชุมชน ได้แก่ 1) บ้านโพหนอง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ประเทศไทย 2) บ้านตาแหลว เมืองจำพอน แขวงสรวงนนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 3) บ้านจำ เขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2565 ถึง เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2566 โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์กลุ่ม วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไททั้ง 3 ชุมชน ยังมีแนวปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตทั้งพิธีกรรมการแต่งงาน (กินดอง หรือกินแขก) และพิธีกรรมหลังความตาย (งันเฮือนดี หรือ กุนตาย) โดยพิธีกรรมดังกล่าวใช้ผ้าทอมือเป็นวัตถุสัญลักษณ์สำคัญในการประกอบพิธีกรรม ในพิธีกรรมกินดองผู้หญิงจะผลิตผ้าทอและหาซื้อผ้าทอเพื่อใช้เป็นเครื่องแต่งกาย เครื่องไหว้ เครื่องใช้ และเครื่องนอน ส่วนพิธีกรรมกุนตายผ้าทอจะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องแต่งกายศพ ผ้าคลุมโลงศพ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายก็นิยมทอดขี้หรือธูป เพื่อเป็นสัญลักษณ์ส่งวิญญาณผู้ตาย ผ้าทอจึงสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของกลุ่มชนชาติไทที่ผูกพันกับความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ด้านบทบาทของผ้าทอในพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พบว่ามีบทบาท 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) บทบาทในการแสดงตัวตนของผู้หญิง 2) บทบาทในการแสดงโลกทัศน์โลกหลังความตาย 3) บทบาทการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของชุมชน และ 4) บทบาทในการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนไท

คำสำคัญ: บทบาทของผ้าทอในพิธีกรรม พิธีกรรมแต่งงาน พิธีกรรมหลังความตาย ชนชาติพันธุ์ไทในลุ่มน้ำโขง

The Role of Woven Textiles in Marriage and the After-Death Rituals of Tai Ethnic Groups in the Mekong River Basin

Pannawadee Srikhao¹ Pattalada Thongthow¹ Lanta Ketoukham² and Irada Thipsana³

¹Thai Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University

²Faculty of Education, Savannakhet University, Lao PDR

³Independent Researcher

Abstract

This article aims to study the role of woven textiles in marriage and the after-death rituals of Tai ethnic groups living in the Mekong River Basin: 1) Ban Phon Thong, Ban Phaeng District, Nakhon Phanom Province, Thailand; 2) Ban Ta Laew, Cham Phon District, Savannakhet Province, Lao PDR; and 3) Ban Ja, Xishuangbanna, Yunnan Province, People's Republic of China. Field data was collected from December 2022 to May 2023 with 15 key informants using in-depth and group interviews. Analyze the content data and present the data using descriptive analysis.

It was found that all three Tai ethnic groups also have ritual practices and rites of passage, including marriage ceremonies (Kin Dong or Kin Khaek) and after-death ceremonies (Ngan Huen Dee or Kun Tay). Hand-woven cloth is an essential symbolic object in rituals. In the marriage ceremony, women produce woven textiles and purchase the woven textiles to use as clothing, offerings, utensils, and bedding. As for the after-death ritual, the woven textiles will be used as funeral clothing and coffin covers. In addition to performing rituals to dedicate merit to the deceased, it is also popular to weave Tung or Thung to symbolize the deceased's spirit. The woven textile, therefore, reflects the way of life of the Tai ethnic group, which is associated with traditional and Buddhist beliefs. Regarding the role of woven textiles in life rituals, it was found that there are four roles, consisting of 1) the role of expressing the identity of women, 2) the role of expressing the worldview of the world after death, 3) the role of creating additional economic value for the community and, 4) the role of maintaining the cultural identity of the Tai people.

Keywords: The Role of Woven Textiles, The Marriage Rituals, The After-Death Rituals, Tai Ethnic Groups in the Mekong River Basin

Received: 8 February 2024

Revised: 20 June 2024

Accepted: 27 June 2024

บทนำ

ผ้าทอเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของคนแต่ละกลุ่มที่ผ่านกระบวนการผลิตที่ซับซ้อนเกี่ยวเนื่องกับกลไกทางสังคม กล่าวคือ ผ้าทอมีปัจจัยแวดล้อมทั้งภูมิโนเวศ ทรัพยากร ความเชื่อ ศาสนา และลักษณะทางชาติพันธุ์เป็นตัวกำหนด ผ้าทอเกิดจากการสั่งสม การปรับเปลี่ยน และถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยกระบวนการสั่งสอนผ่านมุขปาฐะและการฝึกปฏิบัติ จนกลายเป็นทักษะและความเชี่ยวชาญของกลุ่มคน

กระบวนการผลิตผ้าทอต้องอาศัยการฝึกฝนเรียนรู้เป็นระยะเวลานาน สุริยา สมุทคุปดี และ พัฒนา กิตติอาษา (2536) กล่าวว่า ผู้หญิงเรียนรู้กรรมวิธีการทอผ้าตั้งแต่เป็นเด็กเล็ก เมื่อย่างเข้าสู่วัยสาว การทอผ้า นับเป็นคุณสมบัติสำคัญของการเลือกคู่ตามค่านิยมของชาวอีสาน ส่วนกลุ่มชนชาติไทที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณราบลุ่มแม่น้ำโขง ตั้งแต่ตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน เรื่อยมาจนถึงสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) และประเทศไทย ต่างก็มีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับผ้าทอ เช่น กลุ่มลาวไตใน สปป. ลาว (Cheesman, 2007) จะทอผ้าไว้ใช้ในชีวิตประจำวันและพิธีกรรม มีผ้าทอสำหรับพิธีศพ ผ้าถุง หรือผ้าซิ่น (Spirit Skirts) มัดหมี่ (Ikot) เป็นลวดลายที่แสดงถึงความตาย เช่น โลงศพ หลุมศพ หรือลวดลายแม่น้ำและลวดลายนาคร ด้านชาวกะเลิงบ้านโพทอง จังหวัดนครพนม ประเทศไทย ชาวผู้ไทบ้านตาแหลว แขวงสะหวันนะเขต สปป. ลาว และชาวไทลื้อบ้านจำ เขตปกครองตนเองชนชาติไทลื้อสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ยังคงคติและแนวปฏิบัติการใช้ผ้าทอในพิธีกรรม ทั้งเครื่องไหว้ เครื่องแต่งกาย และเครื่องใช้ในพิธีกรรมการแต่งงานและพิธีกรรมหลังความตาย

ด้วยความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผ้าทอ พบว่า มีจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ การศึกษาพัฒนาการของการทอผ้าและการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงในหมู่บ้านอีสาน ของ สุริยา สมุทคุปดี และคณะ (2537) การศึกษาเครื่องนุ่งห่มและเอกลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ของ ชนัญ วงษ์วิภาค (2540) การศึกษาผ้าไทลื้อ : การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ของ ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล และ แพทริเซีย ซีสแมน แนนหนา (2542) การศึกษา “ผ้า” สื่อกลางระหว่างความเชื่อกับพิธีกรรม : กรณีศึกษา ผ่านาหมื่นศรี อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง ของ ชนกมลย์ คงยก (2558) และการศึกษาบทบาทหน้าที่และความเชื่อผ่านผ้าทอไทซิ่น : กรณีศึกษาหมู่บ้านต้นแห่น อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ของ ภัคพล คำหน้อย (2565) การศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นบทบาทของผ้าทอด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ โดยยังไม่ปรากฏการศึกษาบทบาทของผ้าทอในชุมชนคนไทลื้อน้ำโขง การศึกษาครั้งนี้จึงสนใจศึกษาบทบาทของผ้าทอในพิธีกรรมการแต่งงานและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของกลุ่มคนไทที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง 3 ชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของผ้าทอพื้นเมืองที่มีต่อผู้คนและชุมชนคนไทลื้อน้ำโขงในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทของผ้าทอในพิธีกรรมการแต่งงานและพิธีกรรมหลังความตายของกลุ่มชนชาติไทลุ่มน้ำโขง

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

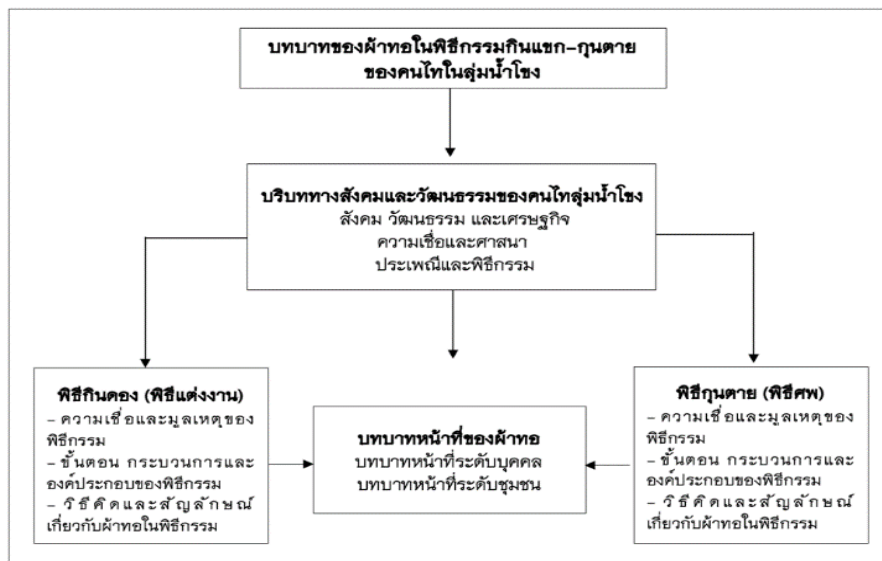
ประชากรในการวิจัยเป็นกลุ่มชนชาติไทที่ยังดำเนินกิจกรรมหรือประกอบอาชีพเกี่ยวกับการทอผ้าที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐประชาชนจีน 3 ชุมชน ประกอบด้วย 1) กลุ่มวิสาหกิจทอผ้ามัดหมี่บ้านโพนทอง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ประเทศไทย 2) กลุ่มช่างทอบ้านตาแหลว เมืองจำปอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ 3) กลุ่มช่างทอบ้านจำ เขตปกครองตนเองชนชาติไทลีสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 15 คน ได้แก่ ปราชญ์ชุมชน คือ ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมของชุมชน จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชน คือ ผู้นำระดับท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชน และกิจกรรมของกลุ่มทอผ้า จำนวน 3 คน ช่างทอผ้า คือ ผู้ที่มีทักษะในการทำผ้าทอมือทุกกระบวนการ หรือมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น การทำเส้นใย การออกแบบลวดลาย การมัดหมี่ การย้อมสี การทอ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน จำนวน 9 คน

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1. **ตัวแปรต้น** ได้แก่ บริบทชุมชน ประเพณีพิธีกรรมชุมชน ผ้าทอในพิธีแต่งงานและพิธีศพ ความรู้ความเชี่ยวชาญของช่างทอ ความรู้และกระบวนการทำผ้าทอ
2. **ตัวแปรตาม** ได้แก่ สัญลักษณ์และความหมายของผ้าทอ บทบาทของผ้าทอในพิธีแต่งงานและพิธีศพทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ประยุกต์ใช้แนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนของ วิลเลียม อาร์ บาสคอม (Bascom, 1965) และแนวคิดของ เอมีล เดอโดร์ม์ (Durkheim, 2514 อ้างถึงใน ลิวอิส เอ. โคเซอร์., 2535) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ กรอบแนวคิดในการวิจัยมีดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ได้สร้างเครื่องมือวิจัย 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะบุคคล แบบสัมภาษณ์ มี 2 ตอน ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ และ ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ ภูมินิเวศชาติพันธุ์ ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม พิธีแต่งงาน และพิธีศพ ผ้าทอในพิธีกรรม ความรู้และกระบวนการทำผ้าทอ และ 2) แบบสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์และพูดคุยเชิงลึกแบบกลุ่ม โดยกำหนดประเด็นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของผ้าทอ ลวดลายผ้าทอ สัญลักษณ์และความหมายของผ้าทอ รวมถึงคำถามเกี่ยวกับอัตลักษณ์ผ้าทอของชุมชน

การรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลจากภาคสนามในพื้นที่วิจัยระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2565 ถึง เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2566 โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์จำนวน 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 การสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะบุคคล (In-depth Interview) ได้แก่ ปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน ช่างทอผ้า โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ครั้งที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะบุคคล โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทผ้าทอและผ้าทอในพิธีกรรม ครั้งที่ 3 การสัมภาษณ์กลุ่ม โดยรวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในสถานที่และเวลาเดียวกัน ชุมชนละ 5 คน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ไปรวบรวม เรียบเรียง และจัดระบบข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ด้วยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ด้านวิธีการเก็บข้อมูล แล้วนำผลของข้อมูลมาหาข้อสรุป และนำเสนอด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

บทบาทของผ้าทอในพิธีกรรมการแต่งงานและพิธีกรรมหลังความตายของกลุ่มชนชาติไทลุ่มน้ำโขง แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนไทลุ่มน้ำโขง

บริเวณประเทศภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมีความหลากหลายของชาติพันธุ์มีจารีต ประเพณี ศาสนา และภาษาที่ปะปนกันอย่างซับซ้อนที่สุด (เมฆ สอดส่องเกษ, 2556) ตามการศึกษาของนักวิชาการหลายคน อาทิ สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ (2547); อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2548); สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ (2551) ที่กล่าวถึงกลุ่มชนชาติไทในมิติของสังคม วัฒนธรรม และภาษา โดยจัดกลุ่มผู้พูดภาษากะเลิง ผู้ไท และไทลื้อ อยู่ในภาษาถิ่นตระกูลไท-ไต ทั้งสิ้น

ชาวกะเลิงบ้านโพนทองมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ สปป. ลาว ในอดีตมักทำผ้าทอใช้ทุกครัวเรือน ผู้ชายนิยมสวมใส่เสื้อแขนกระบอก นุ่งโสร่ง และกางเกงขาก๊วย ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นย้อมสีครามและสีธรรมชาติ นิยมมัดหมี่เป็นลวดลาย หมาจับ ลายเกล็ดเต่า ลายนาคร หรือหมี่คั่น หากเป็นงานบุญหรืองานแต่งงาน ผู้หญิงจะสวมเสื้อแขนยาวทรงกระบอก ชายเสื้อเป็นแพรแถบแดง ต่างจากตอนไปทำงานในไร่ในที่มักสวมใส่ชุดสีเข้ม ปัจจุบันชาวบ้านโพนทองแต่งกายตามสมัยนิยม โดยเฉพาะวัยเด็กไปถึงวัยกลางคน ส่วนผู้หญิงสูงวัยยังคงแต่งกายแบบเดิม

ส่วนชาวผู้ไทบ้านตาแหลว อพยพครัวเรือนมาจากเมืองวังอ่างคำ (เมืองวิไลบูลี ในปัจจุบัน) แขวงสะหวันนะเขต ชาวผู้ไทบ้านตาแหลวมักสวมเสื้อย้อมครามสีเข้มเรียกว่า “เสื้อย้อมหม้อ” ในชีวิตประจำวัน ผู้หญิงจะสวมเสื้อคอกลม แขนสั้นหรือแขนยาว กระดุมขด นุ่งผ้าซิ่นลายดอกแก้ว นาคเครี ย้อมสีครามเข้มเช่นเดียวกับเสื้อ ผู้ชายมักสวมเสื้อคอกลมแขนยาว กระดุมขดเช่นเดียวกับผู้หญิง สวมกางเกงเอวผูก เรียกว่า “ซ่งหัวฮูด” และโสร่ง ในงานบุญประเพณี ผู้หญิงจะใช้ผ้าเปียงทาบบนเสื้อ ผู้ชายจะใช้ผ้าขาวม้าผูกเอวและใช้เป็นผ้าเปียง ปัจจุบัน ผู้หญิงวัยรุ่นและวัยทำงานมักแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ทอจากโรงงานมีคอกลมแขนยาว แต่ยังคงนุ่งซิ่นมัดหมี่เช่นเดิม หากไปวัดจะใส่ผ้าเปียง ส่วนผู้ชายจะสวมเสื้อผ้าไหมคอกลมหรือเชิ้ต สวมกางเกงขาก๊วย

ด้านชาวไทลื้อบ้านจำ เป็นชนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งในเขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนามณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน คนไทลื้อในสมัยก่อนมีเสื้อผ้าไม่กี่ชุด สำคัญ คือ จะมีชุดสำหรับไปงานบุญโดยจะสวมใส่ชุดผ้าทอสีขาว ส่วนชุดไปทำงานจะเป็นชุดสีกำ (สีเข้ม) ย้อมคราม

และฮ่อม ผู้ชายใส่เสื้อแขนสั้น นุ่งเตว (กางเกง) ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อแขนกระบอก คอเสื้อตั้ง ผูกเชือกที่سابเสื้อด้านซ้าย นุ่งซิ่นไทลื้อ ท้องซิ่นต่อตีนซิ่นยาวถึงข้อเท้า ปัจจุบัน ชาวไทลื้อยังแต่งกาย ด้วยชุดผ้าทอ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มช่างทอผ้า ส่วนวัยเด็กถึงวัยกลางคนนิยมสวมใส่ชุด ตามสมัยนิยม

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่า กลุ่มคนไททั้ง 3 ชุมชน ยังคงสืบต่อความรู้และทักษะ ในการผลิตผ้าทอ ทั้งยังนิยมฮ่อมสีคราม ทั้งสีอ่อนไปจนถึงสีเข้มซึ่งใช้ได้ในชีวิตประจำวัน และพิธีกรรมสำคัญของชีวิต

2. พิธีกรรมการแต่งงานและพิธีกรรมหลังความตาย ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ลุ่มน้ำโขง

พิธีกรรมการแต่งงานและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย เป็นพิธีกรรมที่เปลี่ยนสถานภาพ ครั้งสำคัญในชีวิต พิธีแต่งงานนับเป็นการยึดโยงให้คนเป็นกลุ่มเดียวกัน สร้างความเป็นพวกพ้อง และความอุดมสมบูรณ์ในชีวิต ด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายนับเป็นสิ่งสุดท้ายที่กระทำให้แก่ ญาติพี่น้องในโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อส่งวิญญาณไปสถิตย์ยังดินแดนหลังความตาย การประกอบพิธีกรรมต้องผ่านขั้นตอนที่ซับซ้อนและมีเครื่องประกอบพิธีจำนวนมาก เพื่อให้ ถูกต้องตามจารีตและให้เกิดความสบายใจ พิธีแต่งงานและพิธีศพของคนไทลุ่มน้ำโขงมีดังนี้

2.1 กินดอง-กินแขก: พิธีแต่งงานของคนไทลุ่มน้ำโขง

พิธีแต่งงาน ตามคำเรียกของชาวกะเลิงบ้านโพนทอง เรียกว่า “กินดอง” ชาวผู้ไท บ้านตาแหลว สป.ลาว เรียกว่า “กินดอง” ส่วนในภาษาไทลื้อบ้านจำ เรียกว่า “กินแขก”

พิธีกินดอง หรือพิธีแต่งงานของชาวกะเลิง เริ่มมาจากการที่หนุ่มสาวพบกันในการลงช่วง เซ็นฝ้าย งานประเพณีต่าง ๆ หรือผู้ใหญ่เป็นผู้เลือกคู่ครองให้ กิจกรรมเกี่ยวกับผ้าทอจะเป็นหน้าที่หลัก ของเจ้าสาว แม่ ย่า ยาย ในอดีตผู้หญิงจะผลิตผ้าทอด้วยตนเองทุกขั้นตอน เพื่อใช้เป็นชุดเจ้าสาว เครื่องไหว้ เครื่องใช้ และเครื่องนอน ทอผ้าซิ่น (ผ้าถุง) เป็นลายลูกแก้ว ลายหมากจับ ลายนาคร หนี่คั่น เป็นต้น ทอผ้าสีขาวเพื่อตัดเย็บเป็นเสื้อ ทอผ้าแพร (ผ้าขาวม้า) ผ้าซิ่น ผ้าโสร่ง ผ้าฝืน ปลอกหมอน และผ้าปูที่นอน เพื่อใช้เป็นเครื่องสมมาญาติฝ่ายชาย (เครื่องไหว้) และนำมาใช้ในครอบครัว ของตนหลังแต่งงาน ส่วนเจ้าบ่าวจะมีแม่เป็นผู้ทอชุดให้ นิยมใช้เสื้อสีขาวไม่มีลวดลาย กางเกง ตัดเย็บมาจากผ้าสีเข้ม

นอกจากนี้ ยังมีผ้าทอสำหรับห่อสินสอดหรือรองพานสินสอด ส่วนเครื่องสมมา (เครื่องไหว้) เจ้าสาวจะมอบให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวหลังพิธีสู่ขวัญ เมื่อแต่งงานอยู่กินกันไป หากเขยหรือสะใภ้กระทำผิด เช่น ล่วงเกินพ่อแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต้องปรับไหมเขยสะใภ้ตามจารีต โดยแต่งขันห้า (ดอกไม้และเทียนอย่างละ 5 คู่) เหล้า 1 ขวด ผ้าขาวม้า 1 ผืน พร้อมกับเงินค่าคาย

12 บาท ปัจจุบัน ชุดบ่าวสาวนิยมซื้อและเช่าตามยุคสมัย แต่ยังกำหนดให้มีเครื่องสมมาตามเดิม ใช้ได้ทั้งผ้าที่ทอขึ้นเองและที่หาซื้อในชุมชน

ภาพที่ 2 ผ้าเปี่ยงของชาวผู้ไทบ้านตาแหลวที่ใช้ในพิธีแต่งงาน

พิธีกินดองของชาวผู้ไทบ้านตาแหลว มักผ่านการเลือกคู่ครองจากพิธีลงวงเซ่นผ้าย ก่อนพิธีแต่งงาน ผู้หญิงต้องทอผ้าเพื่อใช้เป็นชุดเจ้าสาว เครื่องสมมา และเครื่องนอน คล้ายคลึงกับชาวกะเลิง เลื้อเจ้าสาวจะทอเป็นผ้าสีขาวติดกระดุมขด และสวมชั้นลายตาขวางต่อดิน พาดผ้าเปี่ยงซึ่งแตกต่างจากผ้าเปี่ยงสำหรับไปงานบุญที่นิยมใช้ผ้าสีขาว ส่วนเลื้อเจ้าบ่าวทอเป็นสีขาว นุ่งโสร่งซ่อนเตี่ยวสีแดง พาดผ้าตาโล่ (ผ้าขาวม้า) ซึ่งในชีวิตประจำวันผู้ชายนิยมพาดผ้าตาโล่ที่บ่า หรือผูกที่เอว ทั้งนี้ เครื่องแต่งกายของเจ้าบ่าวจะมีแม่เป็นผู้จัดเตรียม ส่วนเครื่องประกอบพิธีสมมา ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะมีเจ้าสาวเป็นผู้จัดเตรียม เครื่องสมมา ประกอบด้วย ผ้าแพร ผ้าชิ้น ผ้าห่ม เลื้อ หมอน ปัจจุบัน หลายครอบครัวยังทอเครื่องแต่งกายของบ่าวสาวแบบดั้งเดิม บางครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมักซื้อหรือเช่าชุดตามความนิยม อย่างไรก็ตาม ยังคงชนบทการใช้ผ้าทอในเครื่องสมมาอย่างเคร่งครัด

ส่วนพิธีแต่งงานของชาวไทลื้อ หรือพิธีกินแขก ในอดีตคู่บ่าวสาวมักพบเจอกันจากการเข้าร่วมลงโงซึ่งคล้ายคลึงกับประเพณีลงวงเซ่นผ้ายของชาวผู้ไทและกะเลิง เมื่อตกลงแต่งงานกัน ฝ่ายชายมาสู่ขอและตกลงค่าข้าวป้อนน้ำนม (ค่าสินสอด) ก่อนพิธีแต่งงาน ฝ่ายหญิงจะทอชุดเจ้าสาวเป็นลวดลายธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ พวงนา นก และต้นสน นิยมสีแดงในงานมงคล ทั้งเลื้อ ผ้าชิ้น และผ้าเปี่ยง ผู้หญิงยัง “ตำผ้ายฮ้ำ” (ทอผ้ายด้วยฝ้ายสีขาว-ฮ้ำ คือ ฝ้ายสีขาว) ไว้จำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นทรัพย์สินหลังการแต่งงาน ทั้งยังทอผ้าเครื่องสมมา (เครื่องไหว้) ประกอบด้วย หมอน ผ้าห่ม ผ้าหลบ (ผ้าปูที่นอน) เลื้อ (ที่นอน) วันงานพิธีกินแขก ฝ่ายชายเตรียม หมูขั้วญ ไก่ อ้อย เกลือ ข้าวสุก และไหมขั้วญ (ฝ้ายผูกแขน) มอบให้ฝ่ายหญิง เมื่อเสร็จพิธีแห่ขบวนสู่ขอและพิธีผูกข้อต่อแขนจะรับฝ่ายหญิงพร้อมเครื่องสมมา (เครื่องไหว้) กลับมาที่บ้านฝ่ายชาย หลังงานแต่งงานหากครอบครัวมีที่นาจำนวนมากจะประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก หากที่นาไม่มากจะทอผ้าเลี้ยงชีพเป็นหลัก

2.2 จันเฮือนดี-กุนตาย: พิธีศพของคนไทลุ่มน้ำโขง

พิธีศพในภาษาผู้ไทและกะเลิงเรียกว่า “จันเฮือนดี” ภาษาไทลื้อเรียกว่า “กุนตาย” นอกจากนี้ยังมีพิธีทำบุญให้แก่ผู้เสียชีวิต เพื่อสร้างกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับและตน สมัยก่อนชาวกะเลิงจะทำโลงศพขึ้นเอง เมื่อมีคนตายจะอาบน้ำศพและห่อศพด้วยผ้าห่มของผู้ตาย หรือผ้าห่มที่ใช้ในครอบครัว หากตายจากภาวะความเจ็บป่วยจะสวดศพตามหลักพระพุทธศาสนา ระหว่างพิธีสวดศพจะตั้งเครื่องประกอบพิธี เช่น รูป เทียน ดอกไม้ มะพร้าว หมาก พลุ พาดาวพาหวาน รุ่งสามเหลี่ยม เสื้อผ้าของผู้ตาย เสื้อผ้าใหม่ เครื่องนอน ญาติจะสวมเสื้อผ้างลับด้านให้แก่ผู้ตาย บนโลงศพมีผ้าคลุมฝาโลง ผ้าผืนนี้จะใช้เฉพาะการคลุมโลงศพเท่านั้น อาจนำไปเผาพร้อมกับศพ และเสื้อผ้าของผู้ตาย หรือญาติพี่น้องเก็บไว้ได้ หลังพิธีศพจะจัดพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ ซึ่งในพิธีนี้จะต้องมีธุงขาว ธุงโคม ที่ทอและจัดแต่งอย่างงดงามใช้ในการประกอบพิธี

ส่วนพิธีศพของชาวผู้ไท หากมีคนเสียชีวิตในบ้านหรือคาดว่าจะเสียชีวิต สมาชิกในบ้านจะตัดต้นไม้ในที่ดินของตนทำเป็นโลงศพ หากผู้ตายเป็นหญิงที่ยังไม่เคยแต่งงานจะวาดรูปอวัยวะเพศชายไว้ที่โลงศพ หากผู้ตายเป็นชายที่ยังไม่เคยแต่งงานจะวาดรูปอวัยวะเพศหญิงไว้ที่โลงศพ อาบน้ำศพด้วยน้ำขมิ้นแล้วจึงสวมเสื้อผ้าให้ผู้ตาย โดยสวมกลับด้านเช่นเดียวกับชาวกะเลิง ห่อศพด้วยผ้าห่มหรือผ้าที่มีขนาดเท่ากับตัวผู้ตาย พร้อมกับนำเงินใส่ไว้ในมือของผู้ตาย และเตรียมเครื่องร้อย ได้แก่ ตำเมียง คำหมาก กอกยา ใบขนุน ข้าวตอกแตก ผ้ากั้นหน้าผาก ต้นเงิน เครื่องใช้ เทียน และพาดาวพาหวาน เสื้อผ้าของผู้ตาย เสื้อผ้าใหม่ เครื่องนอน โดยปักธงสีขาวที่แสดงสัญลักษณ์ของเครื่องร้อย การเผาศพจะทำที่ป่าช้า โดยเผาไปพร้อมกับเครื่องร้อย เสื้อผ้าของผู้ตาย และเสื้อผ้าใหม่ วันต่อมาญาติจะเก็บกระดูก หลังพิธีศพจะทำบุญแจกข้าวเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย โดยมีเครื่องกองบุญ เช่น ธุงผ้าทอ ธุงขาว ต้นเงิน หมอน ที่นอน เสื้อ

ส่วนพิธีศพของชาวไทลื้อ หากมีผู้เสียชีวิตจะทำพิธีอาบน้ำศพ ญาติจะนำเสื้อผ้าชุดใหม่มาสวมใส่ให้ แล้วจึงห่อศพด้วยผ้าทอสีขาว ซึ่งปกติทอไว้สำหรับใช้สอยในครัวเรือน จากนั้นนำเครื่องประดับหรือของมีค่าต่าง ๆ อาทิ ต่างหู เข็มขัด ใส่ลงไปในโลงและนำศพไปเผาพร้อมเสื้อผ้าของผู้ตายและเสื้อผ้าใหม่ เมื่อเสร็จพิธีเผาจากป่าช้า ผู้ไปร่วมงานต้องนำน้ำส้มป่อยรดตามร่างกาย เพื่อชำระสิ่งไม่ดีจากป่าช้าไม่ให้ติดตัว วันที่สองจะทำบุญกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย วันที่สามเป็นพิธีมัดขวัญผูกแขนผู้เฒ่าที่นับถือและให้ผู้เฒ่าอวยพรลูกหลาน เมื่อครบสามวันจะเป็นพิธีเก็บกระดูก ต้องเก็บของมีค่าที่หลงเหลือไว้ในภาชนะเพื่อฝังในป่าช้า พิธีนี้ห้ามคนไปร่วมงานกินอาหารหมักดอง เพราะเชื่อว่าคนตายจะไม่มาหาหรือไม่มาปกป้องรักษา หลังจากนั้นจะจัดพิธีตานบุญ (ทานบุญ) โดยจัดเตรียมอาหารดาวหวาน ผลไม้ ผ้าทอที่เป็นเครื่องนุ่งห่มเครื่องใช้ และเครื่องนอน และทอตุ่งที่มีลวดลายต่าง ๆ มาใช้ในพิธีกรรม เพื่อส่งวิญญาณผู้ตายและเป็นสร้างกุศลให้แก่ผู้ตายและตนเอง

จากข้อมูลผ้าทอกับพิธีกรรมกินแขก-กุนต่าย ปัจจุบัน กลุ่มคนไทลุ่มน้ำโขง สืบทอดพิธีลงช่วงในรูปแบบการแสดงทางวัฒนธรรมและคำบอกเล่า และยังคงจารีตในการใช้ผ้าประกอบพิธีกรรม ทั้งผ้าไหว้ เครื่องแต่งกาย เครื่องนอน ผ้าคลุมโลงศพ และธง หรือตุ๊ก

3. บทบาทของผ้าทอในพิธีกรรมการแต่งงานและพิธีกรรมหลังความตายของกลุ่มคนไทลุ่มน้ำโขง

การศึกษารoles of weaving in wedding and post-death rituals of the Tai Lue people. พบว่า ผ้าทอมีบทบาท 4 ด้าน คือ 1) บทบาทในการแสดงตัวตนของผู้หญิง 2) บทบาทในการแสดงโลกทัศน์โลกหลังความตาย 3) บทบาทการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของชุมชน และ 4) บทบาทในการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนไท รายละเอียดมีดังนี้

3.1 ผ้าทอกับการแสดงตัวตนของผู้หญิง

ผ้าทอกับบทบาทในการแสดงตัวตนของผู้หญิงที่สะท้อนให้ผู้อื่นและสังคมได้เห็นว่าผู้หญิงมีทักษะ ความรู้ และความเชี่ยวชาญในการทำผ้าทอ กล่าวได้ว่า พิธีลงช่วง-ลงช่วงเป็นพื้นที่สำคัญต่อการแสดงทักษะของผู้หญิงที่พร้อมจะมีครอบครัว โดยผู้หญิงต้องเรียนรู้การผลิตผ้าทอจากแม่ ย่า และยาย เมื่อถึงวัยอันเหมาะสมผู้หญิงจะเข้าร่วมลงช่วงมานั่งเข็นฝ้าย อี้วฝ้าย ตีตดฝ้าย หรือทอผ้าช่วยกัน ผู้หญิงที่สามารถทำผ้าทอได้อย่างงดงาม มีวาจาดีและรูปร่างหน้าตาสวยสมวัย ภาษาไทลื้อเรียกว่า “นางตัวดี”

ภาพที่ 3 ที่นอนและผ้าปู (ผ้าหลบ) เครื่องสมมาในพิธีแต่งงานของชาวไทลื้อบ้านจำ

พิธีแต่งงานยังเป็นการแสดงตัวตนของผู้หญิงในครอบครัวได้อย่างเด่นชัด เนื่องจากผู้หญิงต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และขนบในการจัดเตรียมผ้าทอสำหรับพิธีแต่งงาน ทั้งผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายของเจ้าสาว ผ้าแพรและผ้าผืนในพิธีสู่ขวัญบ่าวสาว เครื่องสมมา (เครื่องไหว้) ได้แก่ ผ้าห่ม ที่นอน ผ้าปูที่นอน ผ้าคลุมที่นอน และหมอน ผ้าเหล่านี้จะต้องครบถ้วนเพื่อความอุดมสมบูรณ์และความมั่นคงของชีวิต ทั้งยังต้องมีสีสันและลวดลายงดงามซึ่งว่าที่เจ้าสาวได้แสดงฝีมือในการทอผ้าให้เห็นอย่างประจักษ์ ในพิธีแต่งงานยังมีพิธียกเครื่องสมมา หรือเครื่องสมมาให้แก่ญาติฝ่ายเจ้าบ่าว

นับเป็นการใช้ผ้าเพื่อแสดงความเคารพผู้ใหญ่ ขณะเดียวกันก็มีนัยยะถึงการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว อีกด้านหนึ่ง ผู้หญิงในฐานะแม่ของเจ้าบ่าวก็เป็นคนทอและตัดเย็บชุดให้ลูกชาย บางขั้นตอนอาจอาศัยความร่วมมือของคนในครอบครัว เช่น การทำโองหมี่ กี่ทอผ้า และสีย้อมผ้า น่าสนใจว่า ไม่ว่าผู้หญิงจะอยู่ในสถานภาพใด ต่างต้องผลิตผ้าทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน หรือโอกาสพิเศษของชีวิตตนและคนในครอบครัว

3.2 ผ้าทอกับการแสดงโลกทัศน์โลกหลังความตาย

ผ้าทอกับบทบาทในการแสดงโลกทัศน์โลกหลังความตายของกลุ่มคนไท ปรากฏผ่านลวดลาย รูปแบบ และชนบทการใช้ผ้าในพิธีศพและพิธีทำบุญหลังงานศพ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ตายมีอาหาร เครื่องแต่งกาย ผ้าและของใช้สำหรับโลกหน้า ทั้งกลุ่มชาวผู้ไท ชาวกะเลิง และไทลื้อ เมื่อมีคนตาย ญาติพี่น้องจะแต่งกายให้ผู้ที่เสียชีวิตด้วยการสวมชุดผ้าทอแบบดั้งเดิม หรือชุดที่ผู้เสียชีวิตชื่นชอบ กลับเอาตะเข็บด้านในออกมา แล้วห่อศพด้วยผ้าดิบ ผ้าทอ หรือ ผ้าห่ม ก่อนนำใส่โลงจะรองพื้นโลงด้วยผ้าขาว แต่เดิมผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมนี้มาจากผ้าที่ทอเป็นประจำทุกวัน เมื่อสมาชิกในบ้านตายจะนำผ้าที่มีอยู่แล้วมาใช้ ไม่จำเป็นต้องหาซื้ออย่างในปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีการใช้ “ตุ้ง” สีขาว เป็นสัญลักษณ์ถึงสิ่งของสำหรับผู้เสียชีวิต

โลกทัศน์โลกหลังความตายของคนไทลื้อที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอยังปรากฏในการใช้ “ผ้าเจ็ดโม” หรือ “ผ้าเจียดโม” สำหรับพิธีการเชื่อเชิญมาร่วมงานบุญ โดยจะไปบอกกล่าวบุคคลหนึ่ง ๆ พร้อมนำผ้าเจ็ดโมห่อเทียนและเงินไปพร้อมด้วย คล้ายกับการแต่ง “ขันห้า” ของชาวอีสาน ที่มักนำเทียนพร้อมดอกไม้ไปขอขมาหรือเชิญผู้อาวุโสมาร่วมงานพิธีต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีประเพณี “ตาน” หรือการ “ทาน” ที่ชาวกะเลิง ผู้ไท และไทลื้อใช้ผ้าทอเป็นสัญลักษณ์ในการอุทิศบุญกุศลแก่ผู้ล่วงลับผ่าน “ตุ้ง” หรือ “ตุ้ง” ประทับใจ สิกขา (2555) กล่าวว่า คนอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับตุ้งว่าเป็นการอุทิศถวายทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างกุศลให้แก่ตนเองและผู้ล่วงลับ

“ตุ้ง” หรือ “ตุ้ง” ที่ปรากฏในพิธีกรรมหลังความตายของกลุ่มคนไทลื้อมี 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ ตุ้งสีพื้น เป็นผ้าสีขาว ใช้ปักบนเครื่องประกอบพิธีศพและเครื่องถวายทาน ลักษณะที่สอง ตุ้งที่มีลวดลาย ใช้สำหรับงานอุทิศส่วนกุศลและงานบุญต่าง ๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของคนไทลื้อมี 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) สัญลักษณ์ประจำกลุ่มชน โดยเฉพาะชาวไทลื้อสิบสองปันนา จะใช้สัญลักษณ์นกยูงในตุ้ง แม้กระทั่งตายไปก็ยังแสดงสัญลักษณ์ของกลุ่มชนผ่านลายนกยูงในผืนผ้า 2) การนับถือพระพุทธศาสนา ชนชาติไทส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา จึงมักใช้ลวดลายแสดงพุทธบูชา ได้แก่ ลายอุโบสถ (บัวสุด) ลายกองบุญ ลายทึบเทียน (เชิงพระประทับ) 3) การนับถือผีและวิญญาณ (Animism) ซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมของคนไททุกกลุ่ม เพื่อแสดงความระลึกและความเคารพในความศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อดั้งเดิม เช่น ลายนาคน้อย ลายนาคสามตัว ลายธาตุ (ที่เก็บกระดูก)

4) ความเชื่อเรื่อง 12 ราศี หรือปีนักษัตร นับเป็นโลกทัศน์ของชนชาติไทยที่มีต่อสัตว์ประจำปีเกิด เช่น ลายสิงห์ (ราชสีห์) ลายช้าง ลายหงส์เหิน ลายนาค ลายงู ลายเลื้อยกายกอน ลายม้า ลายไก่ เป็นต้น และ 5) ดินแดนหลังความตาย ปรากฏชัดเจนบนตุ๊กของชาวไทลื้อ ซึ่งเป็นลวดลายที่สื่อถึงดินแดนหลังความตาย มักเป็นลวดลายปราสาทหลังใหญ่ที่งดงาม เช่น ลายผาสาท (ปราสาท) ลายม้าต่างปราสาท (ลายม้าและปราสาท 12 ชั้น) ลายช้างต่างโคตาน (เจ้านางทรงช้าง) ลายเฮือลำเปา (เรือลำเภา) ลวดลายข้างต้น สะท้อนให้เห็นการนับถือพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมอย่างกลมกลืน สะท้อนโลกหลังความตายที่อุดมสมบูรณ์และสงบสุข ซึ่งวิญญูณได้ไปอยู่หลังวาระสุดท้ายของชีวิต

ภาพที่ 4 ลวดลายนกยูง ช้างต่างโคตาน เฮือลำเปา ปราสาท และอุโบสถบนตุ๊กของชาวไทลื้อ

3.3 ผ้าทอกับการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของชุมชน

ผ้าทอถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ใช้ประโยชน์ได้หลากหลายจากการศึกษา พบว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผ้าของกลุ่มคนไทลื้อน้ำโขงได้รับความสนใจ สามารถจำหน่ายทั้งในและนอกกลุ่ม ทั้งยังช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจในครอบครัวและชุมชนได้ คือ การเป็น “ผ้าทอมือของชาติพันธุ์” ด้วยการเป็นสินค้าที่มาจากธรรมชาติ ทอด้วยมือ และเกิดมาจากวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่สื่อสารผ่านลวดลายและเรื่องเล่า โดยการจำหน่ายผ้าทอ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) ผ้าทอแบบดั้งเดิมที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวกะเลิงและผู้ไท เช่น ผ้าผืน ผ้าชิ้น ผ้าแพร ส่วนกลุ่มไทลื้อ เช่น ตุ๊ก ผ้าชิ้น ผ้าแพร ผ้าปูที่นอน ผ้าคลุมไหล่ และ 2) ผลิตภัณฑ์ผ้าทอแบบใหม่ของชาวกะเลิง ผู้ไท และไทลื้อ เช่น เสื้อสำเร็จรูป กระโปรงและผ้าชิ้นสำเร็จรูป กระเป๋า ยามเบาะรองนั่ง หมอน ผ้าพันคอ เป็นต้น ทั้งนี้ ชุมชนชาวกะเลิงและชาวผู้ไท สามารถจำหน่ายผ้าทอที่เป็นเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ ยังไม่เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับผ้าอย่างเป็นรูปธรรม ดังกลุ่มชาวไทลื้อบ้านจำที่ สามารถผนวกผลิตภัณฑ์ผ้าทอให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรม กล่าวคือ ชุมชนมีการจัดการท่องเที่ยวให้ผู้คนได้มาเยี่ยมชมและเรียนรู้วิถีชีวิตชาวไทลื้อ ทั้งสถาปัตยกรรมของบ้านและวัด รับประทานอาหาร ชมการแสดง เรียนรู้อาชีพ เรียนรู้การทอผ้า และซื้อผ้าทอจากช่างทอผ้าของชุมชนไทลื้อได้

3.4 ผ้าทอกับการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนไท

อัตลักษณ์ คือ ลักษณะเฉพาะของสิ่งหนึ่ง อาจเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล หรือลักษณะเฉพาะของกลุ่ม ศิราพร ณ ถลาง (2562) กล่าวว่า จะมองเห็นอัตลักษณ์ หรือ Identity ของตนเอง กลุ่มชน ท้องถิ่น หรือชาติพันธุ์ได้ชัดเจนอาศัยข้อมูลด้านคติชนประกอบ ด้วยเป็น กลไกทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นว่าตนแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร การศึกษาครั้งนี้ พบว่า อัตลักษณ์ร่วมของผ้าของคนไทยลุ่มน้ำโขง ได้แก่ 1) อัตลักษณ์ของผ้าทอที่เป็นคำบอกเล่า ในพิธีกรรมการแต่งงาน หญิงสาวจะได้รับการสั่งสอนให้เตรียมผืนผ้าไว้ใช้เป็นผ้าสวมใส่ ในชีวิตประจำวัน และผ้าที่ใช้เป็นของกำนัลญาติผู้ใหญ่ ล้วนเป็นการธำรงคำสอนในการทำ มาเลี้ยงชีพ การเลือกคู่ครอง และการปฏิบัติตน คำสอนจากอดีตจนถึงปัจจุบันอยู่ในรูปแบบมุขปาฐะ และประสบการณ์ร่วมกันของผู้หญิง และ 2) อัตลักษณ์ของผ้าทอด้านสีและเส้นใย ผ้าทอ ของกลุ่มคนไทลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่ใช้เส้นใยธรรมชาติ ทั้งฝ้ายขาว ฝ้ายน้ำตาล และไหม ย้อมสี จากธรรมชาติ เช่น สีจากพืช สัตว์ แร่ธาตุในดิน ทำให้ได้ผ้าทอสีน้ำเงิน สีแดง สีเขียว สีเหลือง โดยเฉพาะสีน้ำเงินที่ได้จากต้นครามซึ่งเป็นพืชให้สีที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สะท้อนให้เห็นว่าสีครามเป็นสีที่ได้รับความนิยมในการผลิตผ้าทอของกลุ่มคนไทลุ่มน้ำโขง

ด้านอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มคนไทในลุ่มน้ำโขง ปรากฏในลวดลายผ้าที่สืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษทั้งการมัดหมี่ การยก และการขีด โดยชาวกะเลิงบ้านโพนทองมีอัตลักษณ์ของลวดลาย จากการมัดหมี่สะท้อนให้เห็นธรรมชาติและความคิดดั้งเดิม เช่น หมี่นาค หมี่คัน หมี่ลูกแก้ว หมี่ดอกแก้ว หมี่นก หมี่ตุ้ม หมี่กาบ หมี่กง หมี่ขอ กลุ่มชาวผู้ไทบ้านตาแหลวมีอัตลักษณ์ ของลวดลายจากการมัดหมี่ การยกเป็นลายดอกแก้ว ขิดนาคเครือ และทอผ้าขัดเป็นลายตาขวาง กลุ่มไทลื้อบ้านจำมีอัตลักษณ์ของลวดลายจากการขีดหลากหลายรูปแบบทั้งลายนาค ลายนกยูง และปรากฏลวดลายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ปีนักษัตร ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ ทั้งนี้ ลวดลายอัตลักษณ์ของกลุ่มคนไทลุ่มน้ำโขง คือ ลวดลายนาค ไม่ว่าจะใช้เทคนิคมัดหมี่ ยก หรือขีด ต่างแสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องนาคผ่านผืนผ้า

ผ้าทอในพิธีกรรมการแต่งงานและพิธีกรรมหลังความตายของกลุ่มคนไทลุ่มน้ำโขง มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตชาวกะเลิง ชาวผู้ไท และชาวไทลื้อ ทั้งในโลกปัจจุบันและโลกหลังความตาย สำคัญต่อการสะท้อนภาพแทนผู้หญิง สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สะท้อนความเชื่อเรื่อง ความอุดมสมบูรณ์ของคนเป็นในโลกมนุษย์และคนตายในดินแดนหลังความตาย ตลอดจน การยกระดับเศรษฐกิจในครัวเรือนและชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่องบทบาทของผ้าทอในพิธีกรรมกินแขก-กุนตายเป็นคนไทในลุ่มน้ำโขง พบว่า กลุ่มคนไทลุ่มน้ำโขงทั้ง 3 ชุมชน ได้สืบทอดพิธีกรรมแต่งงานและพิธีกรรมหลังความตาย ทั้งพิธีศพและพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายไว้ ในอดีตผู้หญิงในแต่ละครอบครัวต้องผลิตผ้าทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมต่าง ๆ จึงมีการถ่ายทอดความรู้การผลิตผ้าทอผ่านวิธีปฏิบัติในครอบครัว ปัจจุบัน ผ้าทอยังมีความสำคัญในการประกอบพิธีกรรม แต่เงื่อนไขเกี่ยวกับการทำผ้าของผู้หญิงไม่เคร่งครัดดังในอดีต สามารถซื้อวัสดุจากท้องตลาด ย้อมสีตามสมัยนิยม สร้างสรรค์รูปแบบผลิตภัณฑ์ขึ้นตามการใช้งานในปัจจุบัน ทั้งนี้ สิ่งสำคัญที่ยังคงสืบมา คือ ลวดลายและขนบในการใช้ผ้าในพิธีกรรม

ด้านบทบาทของผ้าทอในพิธีแต่งงานและพิธีศพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในลุ่มน้ำโขง มี 4 ด้าน ได้แก่ บทบาทในการแสดงตัวตนของผู้หญิง บทบาทในการแสดงโลกทัศน์โลกหลังความตาย บทบาทการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของชุมชน และบทบาทในการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนไท

บทบาทในการแสดงตัวตนของผู้หญิงและการเป็นที่ยอมรับของครอบครัว นับเป็นบทบาทสำคัญที่ปรากฏในสังคมคนไทลุ่มน้ำโขง ข้อค้นพบนี้ สะท้อนให้เห็นว่าผ้าทอไม่เพียงเป็นงานหัตถกรรมที่สวยงามเท่านั้น แต่ยังแฝงไปด้วยนัยยะเกี่ยวกับองค์ความรู้และทักษะของผู้หญิง ความเชี่ยวชาญ ความอดทน และความละเอียดอ่อนในการคัดเลือกคู่ครอง สอดคล้องกับการศึกษาของ สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ (2537) ที่กล่าวว่ากิจกรรมการทอผ้าเป็นกิจกรรมที่เอื้อให้ผู้หญิงมีบทบาทและสถานภาพทางสังคมที่เกื้อหนุนกับผู้ชาย โดยผู้ชายจะมีบทบาทสำคัญในงานไร่นา ส่วนผู้หญิงจะรับผิดชอบงานในครัวเรือน ผู้หญิงจำเป็นต้องมีทักษะและความชำนาญในการทอผ้าจะช่วยเปิดโอกาสมีบทบาทในครอบครัว ชุมชน และนอกชุมชน ส่วนบทบาทในการแสดงโลกทัศน์โลกหลังความตายบนลวดลายผ้า เพื่อส่งผู้ตายไปสู่ดินแดนหลังความตาย สอดคล้องกับการศึกษาของ วรณา วุฒชะกุล และ ยุรรัตน์ พันธุ์ยุรา (2536) ที่กล่าวว่าในพิธีศพจะใช้ผ้าทอคลุมโลงศพเป็นเครื่องแสดงฐานะ ใช้ตุ้งหรือธงนำศพเชื่อว่าเป็นการนำวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติ บทบาทด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของชุมชน ถือเป็นบทบาทที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความสนใจวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ ด้วยผ้าทอถือเป็นภาพแทนของชาติพันธุ์ เกิดการผลิตซ้ำในรูปแบบเดิมและสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ขึ้นมาตามความต้องการของตลาด จากวัตถุประสงค์ของการใช้ในครัวเรือน กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และ แพทรีเซีย ซีสแมน หนานแน่ม (2542) กล่าวว่า การผลิตซ้ำผ้าทอเพื่อจำหน่ายนับเป็นสินค้าจากวัฒนธรรมการดำเนินเรื่องความต้องการของตลาด อาจทำให้ผ้าทอขาดความงามอย่างงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ส่วนบทบาทในการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนไท นับเป็นบทบาทที่แตกต่างไปจาก

การศึกษาเรื่องอื่น เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ได้นำเสนอลักษณะเฉพาะผ้าทอของคนไทลุ่มน้ำโขง 3 กลุ่ม ซึ่งเป็นการดำรงอัตลักษณ์ของคนไทลุ่มน้ำโขงผ่านเรื่องเล่า สืบค้น และลวดลาย ทั้งการดำรงอัตลักษณ์ร่วมและอัตลักษณ์เฉพาะชุมชน

อย่างไรก็ตาม บทบาทของผ้าทอของคนไทลุ่มน้ำโขงที่ปรากฏในปัจจุบันยังสะท้อนให้เห็น การปรับตัวของผ้าทอไปตามปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งการผลิตเพื่อจำหน่ายส่งผลให้ผ้าทอ ยังดำรงอยู่ในชุมชนคนไทลุ่มน้ำโขงและเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความจดจำท่ามกลาง ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ขณะเดียวกัน ควรตระหนักถึงการสืบทอดอัตลักษณ์ ไม่เปลี่ยนแปลง ไปตามการกระแสทุนนิยมจนลืมรากฐานดั้งเดิม ผ้าทอจึงจะดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลุ่มน้ำโขงต่อไปได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรมีการศึกษาวัฒนธรรมผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไทและบทบาทของผ้าที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับกลไกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทในลุ่มน้ำโขง
2. ควรนำผลการศึกษาวิจัยไปพัฒนาความร่วมมือในภาคประชาชนและภาครัฐ เพื่อยกระดับเศรษฐกิจของกลุ่มคนไทในลุ่มน้ำโขงผ่านวัฒนธรรมผ้าทอให้เกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาพลวัตของผ้าทอในพิธีกรรมอื่น ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขง
2. การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในประเทศลุ่มน้ำโขง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือและส่งเสริมมรดก ภูมิปัญญา ในภูมิภาคอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

- ชนัญ วงษ์วิภาค. (2540). *เครื่องนุ่งห่มและเอกลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชนกมลย์ ดงยก. (2558). “ผ้า” สื่อกลางระหว่างความเชื่อกับพิธีกรรม : กรณีศึกษา ผ่านาหมื่นศรีอำเภอนาโยง จังหวัดตรัง. *วารสารรุสมิแระ*. 37(1), 79–96.
- ประทับใจ ลิกขา. (2555). *ธงอีสาน*. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย ซีสแมน แน่นหนา. (2542). *ผ้าไทลื้อ : การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม*. ใน ศิราพร ณ ถลาง และสุกัญญา ภัทรราชย์ (บ.ก.), *คติชนกับคนไทย-ไท : รวมบทความทางด้านคติชนวิทยาในบริบททางสังคม* (258–263). โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ภัคพล คำน้อย. (2565). บทบาทหน้าที่และความเชื่อผ่านผ้าทอไทซิ่น : กรณีศึกษาหมู่บ้านต้น
แหน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*. 6(2), 35–51.
- เมษ สอดส่องเกษ. (2556). การจัดทำฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศลุ่มน้ำโขง: กลุ่มชาติพันธุ์
ในประเทศจีนตอนใต้ (ยูนนาน และกวางสี) ต้นสายธารอารยธรรมลุ่มน้ำโขง.
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ลิวอิส, เอ. โคเซอร์. (2535). *Master of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context*
[แนวความคิดทฤษฎีสังคมวิทยา ตอน เอมีล เดอโคม]. (นฤจร อธิธิจิระจรัส, ผู้แปล).
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณ วุฒทะกุล และยุราร์ตน์ พันธุ์ยุรา. (2536). *ผ้าทอกับวิถีชีวิตชาวไทย*. สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2562). *คติชนสร้างสรรค์ : บทสังเคราะห์และทฤษฎี* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิตติอาษา. (2536). *ฮัตบ้านคองเมือง : รวมบทความทางมานุษยวิทยา
ว่าด้วยสังคมและวัฒนธรรมอีสาน*. โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยาของ
อีสาน หอไทยศึกษานิตยสารสำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- สุริยา สมุทคุปดี, พัฒนา กิตติอาษา, และนันทิยา พุททะ. (2537). *แม่หญิงต้องต่ำหูก: พัฒนาการ
ของกระบวนการการทอผ้าและการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงในหมู่บ้านอีสาน
ปัจจุบัน*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ. (2551). *การศึกษาภาษาถิ่น: ภาษาตระกูลไท*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์, สุจิตลักษณ์ ตีผดุง, เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์, อภิญา บัวสรวง, อิสระ ชูศรี,
โสภณา ศรีจำปา, มยุรี ถาวรพัฒน์, อมร ทวีศักดิ์, และประภาศรี คำสอาด. (2547).
แผนที่ ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2548). *ภาษาในสังคมไทย : ความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลง และ
การพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Bascom, W. R. (1965). Four Functions of Folklore. In Alan Dundes (Eds.), *The Study of
Folklore*. (pp. 279–298). Vintage Book.
- Cheesman, P. (2007). Spirit Skirts of the Lao–Tai People of Laos. In Jane Puranananda (Eds.),
The secrets of Southeast Asian textiles: myth, status and the supernatural.
(pp. 134–149). River Books.